

**ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В УКРАЇНІ ТА ЇХ РОЛЬ
У СТАНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
(ПИТАННЯ АКСІОЛОГІЇ)**

Досліджуються аксіологічні питання ролі політичних партій у становленні та розвитку місцевого самоуправління в Україні.

Ключові слова: *політичні партії, місцеве самоврядування.*

Исследуются аксиологические вопросы роли политических партий в становлении и развитии местного самоуправления в Украине:

Ключевые слова: *политические партии, местное самоуправление.*

In the article the axiological questions of role of political parties are probed in becoming and development of local self-government in Ukraine.

Key words: *political parties, self-government.*

За характером політичних та правових процесів, що відбуваються в сучасній Україні, і сукупністю соціальних чинників політичні партії є одним з базових

© КУРІННИЙ Володимир Костянтинович – аспірант Маріупольського державного гуманітарного університету

інститутів сучасного суспільства і найважливішою ланкою його політичної системи. Це насамперед обумовлюється тим, що вони беруть пряму та активну участь як у процесі здійснення державної влади та місцевого самоврядування, так й у формуванні громадянського суспільства.

В онтологічному та аксіологічному аспектах значення партій для політичного та правового життя сучасного суспільства полягає в тому, що вони дають змогу виробляти, інституціонувати, виражати та реалізувати інтереси різних соціальних груп, розробляючи політичну ідеологію і формулюючи політичні доктрини. Однією з важливих властивостей політичних партій як складової політичної системи та суб'єктів громадянського суспільства є їх здатність формувати громадську думку, інтегруючи при цьому значні соціальні сили, і здійснювати політичне виховання значної частини громадян держави, що одночасно виступають як члени територіальних громад, що функціонують на локальному рівні державно-організованого соціуму. Таким чином, саме завдяки політичним партіям і їх багатогранній діяльності відбувається процес політичної соціалізації членів суспільства.

Місцеве самоврядування в Україні виступає як одна з конституюючих ознак демократичної правової державності, яка передбачає залучення громадян до державотворчих процесів, що відбуваються на центральному та локальному рівні (на рівні держави – громадяни; на локальному рівні – мешканці відповідних територій – члени територіальних громад).

У цьому процесі дедалі важливішу роль відіграють політичні партії. Зростає не тільки їх кількість (за станом на 1.02.2010 р. – 173 політичні партії¹) та якість функціонування, а також реальний вплив на індивідуальну свідомість громадян та їх асоціацій, зокрема територіальні громади, завдяки їх багатогранній діяльності, пов'язаній з місцевим самоврядуванням. Роль політичних партій можна охарактеризувати як установчо-інституційну, адже, по-перше, саме через місцеве самоврядування найповніше може бути реалізована телеологічна домінанта існування, безпосередня та представницька демократія, її форми та інститути; по-друге, саме політичні партії є тими інституціями громадянського суспільства, через які та за допомогою яких стратегічне завдання демократизації держави та суспільства може бути виконане.

Зasadничими нормами участі політичних партій у локальних процесах державотворення є ст. 15 Конституції України, згідно з якою суспільне життя ґрунтується на засадах політичної та ідеологічної багатоманітності, та ст. 36 Конституції України, згідно з якою громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії для здійснення і захисту своїх прав і свобод, задоволення політичних та інших інтересів². Тобто вже саме тут закладено правові підвалини здійснення влади народом, бо політичні партії в Україні не тільки сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, а й беруть участь у виборах, як найвищому політичному акті волевиявлення громадян (вибори глави держави, парламенту) та членів територіальних громад (вибори сільських, селищних, міських голів, депутатів місцевих рад). Усе це детермінує та фактично регламентує правовий статус політичних партій як суб'єктів політичної системи.

Для адекватного розуміння функціонування сучасних політичних партій України необхідно використовувати загальноновизнані систематизуючі підходи до типології партійно-політичного спектра, що дасть можливість встановити не тільки роль політичних партій в суспільстві, визначити шляхи міжпартійних ко-

мунікацій і спрогнозувати тенденції розвитку політичної системи суспільства, а й розкрити їх активну роль у становленні та розвитку.

Слід зазначити, що методологія сучасної української багатопартійності за менш як півтора десятиліття свого реального становлення орієнтувалася головним чином на методологічні принципи західної партології. Найбільш важливе значення для сучасної науки про політичні партії мають дослідження М. Вебера, М. Дюверже, Ж. – П. Жакке, А. Лейпхарта, Р. Міхельса, М. Я. Острогорського, В. Парето, Дж. Сарторі. Результати їх дослідницьких зусиль є теоретико-методологічним фундаментом вивчення феномена багатопартійності з кінця XIX ст. і забезпечили не тільки становлення партології як одного з напрямів політичної науки, а й обґрунтували становлення політичної партії як суб'єкта конституційного права. У другій половині XX ст. розгляду тенденції розвитку західних політичних партій були присвячені праці К. фон Бойме, Н. Петро, П. Фассіно та інших дослідників. Наукові праці сучасних вітчизняних та російських авторів присвячені переважно дослідженню механізму функціонування політичних партій у суспільстві, осмисленню їх природи, становленню партійних систем і феномена багатопартійності, ролі суспільно-політичних об'єднань у політичних системах. Це дослідження М.Р. Анохіна, М.О. Баймуратова, Ю.Г. Барабаша, Р.І. Вайнштейна, М.І. Васильєва, М.Н. Грачова, О.А. Дегтярьова, С.М. Елісеєва, Я.К. Журавльової, В.М. Кампа, А.І. Ковлера, І.О. Кресіної, А.М. Кулика, В.Р. Ледяєва, Р.Ф. Матвєєва, І. В. Музики, С.П. Перегудова, В.Ф. Погорілка, С.М. Пшизової, В.П. Пугачова, М.І. Ставнійчук, Ю.М. Тодики, Л. Фінберг, В.Л. Федоренка, О.Ф. Фрицького, М.Р. Холмської, В.Є. Чиркіна, В.М. Шаповала, Т.М. Шмачкової та інших. Однак проблема впливу політичних партій на становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні залишається практично недослідженою.

Діяльність політичних партій здійснюється через їх місцеві осередки, тобто має локально-територіальний характер, а відтак зростає вплив населення відповідної території – жителів відповідних адміністративно-територіальних одиниць на їх діяльність. Адже саме члени територіальних громад на локальному рівні безпосередньо, беручи участь у діяльності політичних партій як члени таких політичних об'єднань, вирішують важливі політичні питання організаційно-правових відносин у системі координат «державна (органи державної публічної влади) – політичні партії (як суб'єкти політичної системи, політичного процесу, громадянського суспільства та конституційного права) – місцеве самоврядування – (органи та суб'єкти локальної демократії) – територіальна громада (сукупність жителів відповідної території держави) – особа-член територіальної громади, мешканець відповідної адміністративно-територіальної одиниці держави (член політичної партії)».

Ця складна система координат має важливе, екзистенційне значення не тільки для існування держави як суб'єкта політичної системи суспільства, а й для існування місцевого самоврядування. Адже відповідно до ч. 1 ст. 6 Закону України «Про політичні партії в Україні»²³, членами політичних партій можуть бути тільки громадяни України, які мають право голосу. Саме ця категорія громадян України на локальному рівні функціонування соціуму не тільки позиціонує себе як члени територіальної громади, а й об'єктивно виступає в такій якості, бо немає в державі жодного громадянина, який би не був членом відповідної територіальної громади первинного рівня (села, селища, міста). Крім того, саме з числа гро-

мадян України – членів територіальних громад політичні партії можуть формувати членський склад.

Слід зазначити, що відповідні законодавчі обмеження щодо членства в політичних партіях не впливають на зазначений висновок. По-перше, положення про те, що громадянин України може перебувати одночасно лише в одній політичній партії (ч. 2 ст. 6), не позбавляє останнього статусу члена територіальної громади. По-друге, положення про те, що: а) членами політичних партій не можуть бути: 1) судді; 2) працівники прокуратури; 3) працівники органів внутрішніх справ; 4) співробітники Служби безпеки України; 5) військовослужбовці; 6) працівники органів державної податкової служби; та б) на час перебування на зазначених посадах або службі члени політичної партії зупиняють членство в цій партії (ч.ч. 3, 4 ст. 6) – також не позбавляє зазначених осіб екзистенційних зв'язків з місцевим самоврядуванням та статусу члена відповідної територіальної громади.

Необхідно звернути увагу на збіг ролевих позицій громадян України в контексті діяльності політичних партій на локальному рівні соціуму. Тут виявляється декілька характерних ознак, що трансформують уявлення про правовий статус особи, яка функціонує на теренах відповідної держави. По-перше, з одного боку, тут має місце накладання, але неповне, двох правових статусів – одна й та ж особа (яка досягла 18 років та не обмежена у своєму виборчому праві; не належить до кола осіб, яким Законом України від 5.04.2001 р. заборонено бути членами політичної партії тощо) є членом будь-якої з політичної партії в Україні та одночасно є членом відповідної територіальної громади. Таким чином, виникає відповідний зв'язок, що фактично «приземляє» політичні партії, що мають тільки всеукраїнський статус (ч. 2 ст. 3 Закону від 5.04.2001 р.), до локального рівня, де функціонує їх кадровий корпус та надає їм відповідні територіально-функціональні та структурні особливості (рівень та межі дії, закріплення (легалізація) в законодавстві порядку дії місцевих осередків). Неповний збіг зазначених правових статусів зумовлений насамперед тим, що членами територіальної громади, тобто фізичними суб'єктами, що діють на рівні територіальних громад, є як неповнолітні особи, так і особи з різними правовими станами (громадяни, іноземці, апатриди, біпатриди, біженці тощо). По-друге, порушення зазначеного зв'язку, що має сталий характер, не може бути, за винятком випадків, коли громадянин сам добровільно виходить з політичної партії або його виключають відповідно до статуту політичної партії. По-третє, як член політичної партії, громадянин є продуцентом та репродуцентом системи її поглядів та поширює інформацію про неї, про її політичну програму серед членів територіальної громади (тобто є суб'єктом та об'єктом відповідної телеологічно вивіреної інформації). По-четверте, враховуючи, що відповідно до законодавства України про місцеві вибори політичні партії на рівні областей, районів та міст України беруть активну участь в організації та проведенні виборів, фактично формуючи депутатський корпус місцевих рад – представницьких органів місцевого самоврядування, роль політичних партій суттєво зростає у розвитку конкретної територіальної громади. Крім того, у цьому випадку матиме місце накладання трьох статусів – члена територіальної громади, члена політичної партії, депутата місцевої ради або сільського, селищного чи міського голови. По-п'яте, беручи участь у виборчому процесі як виборці, члени територіальної громади – члени відповідної політичної партії, згідно з чинним законодавством України, можуть бути призначені такою політичною силою на посади в територіальні та інші виборчі дільниці як голови,

заступників голів та членів таких комісій, довірених осіб та наглядців від: а) політичних партій, що приймають беруть участь у виборчому процесі; б) кандидатів в депутати (на виборах депутатів сільських та селищних рад); в) кандидатів на посаду сільського, селищного та міського голову. По-шосте, політична партія чи виборчий блок декількох політичних партій, що на місцевих виборах отримали переважну підтримку населення або сформували фактичну більшість на основі депутатських фракцій політичних фракцій у місцевій раді, або якщо їх представник обраний сільським, селищним чи міським головою, фактично можуть реалізовувати свої політичні програми з регіонально-локального розвитку. Це підтверджує законодавче визначення політичної партії як добровільного об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має за мету сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах. Ще більш яскравим у цьому сенсі є доктринальне визначення політичної партії, що містить як функціонально-діяльнісні, індикативні, так й структурно-телеологічні, фактично критеріальні ознаки її інституціоналізації та впливу на соціум. Політична партія є: 1) громадською організацією; 2) покликана виражати інтереси та волю відповідної соціальної групи; 3) прагне отримати або утримати державну владу; 4) діє з метою здійснення впливу на формування та політику органів держави і органів місцевого самоврядування відповідно до своєї програми розвитку суспільства³.

Отже, в умовах становлення демократичної, правової державності в Україні відбуваються активні політико-правові процеси, в яких політичні партії виступають одним з базових інститутів сучасного суспільства і найважливішою ланкою його політичної системи.

В онтологічному та аксіологічному аспектах значення політичних партій для суспільства та держави полягає в тому, що вони дають змогу виробляти, інституціоналізувати, акумулювати, виражати та реалізувати інтереси різних соціальних груп, розробляючи політичну ідеологію і формулюючи політичні доктрини щодо будівництва та перспективного розвитку державно організованого соціуму.

Міське самоврядування в Україні виступає як одна з конституюючих ознак демократичної, правової державності, що передбачає залучення до державотворчих процесів на центральному та локальному рівнях державних і суспільно-правових інститутів та структурованого соціуму (на рівні держави – громадяни; на локальному рівні – мешканці відповідних територій – члени територіальних громад), задля реалізації складного системного комплексу завдань та функцій держави.

Взаємодія місцевого самоврядування з політичними партіями відбувається в межах складної системи координат – «держави (органи державної публічної влади) – політичні партії (як суб'єкти політичної системи, політичного процесу, громадянського суспільства та конституційного права) – міське самоврядування (органи та суб'єкти локальної демократії) – територіальна громада (сукупність жителів відповідної території держави) – особа-член територіальної громади, мешканець відповідної адміністративно-територіальної одиниці держави (член політичної партії)».

Активна участь політичних партій у державотворчих процесах й на рівні місцевого самоврядування, де вони виступають активними суб'єктами локальних муніципальних перетворень, об'єктивно сприяє зростанню їх ролі у реформуванні українського суспільства та державного механізму.

1. *Мін'юст*: в Україні 173 політичних партії // Регіон. – 2010. – 29 січня. **2.** *Про політичні партії в Україні*: Закон України від 5.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 23. – Ст. 118. **3.** *Рабинович П.М.* Основы общей теории права и государства. – Х., 2005. – С. 119.